

Н.О. Гунько
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри вокалу та хорових дисциплін
Херсонського державного університету

А.О.Чехуніна
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри інструментального виконавства
Херсонського державного університету

ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ВОКАЛЬНИХ ТВОРІВ

Анотація. У статті проаналізовані сучасні наукові погляди на творчий розвиток майбутнього педагога-музиканта у контексті художньої інтерпретації вокальних творів. Різні аспекти проблеми інтерпретації розглядаються у філософсько-естетичних, культурологічних та психологічних наукових джерелах, проте основний акцент автори статті роблять на вивченні музикознавчих та музично-педагогічних підходів до цієї проблеми. Художню інтерпретацію музичного твору автори розглядають у двох аспектах: осягнення художньо-змістової сутності музичного твору та подальше його художньо-звукове утілення. Діяльність осягнення спрямована на осмислення художньої інформації, закладеної у музичному творі; діяльність утілення спрямована на добір адекватних засобів передачі художнього образу твору через фізичні дії виконавця-інтерпретатора. Метою художньо-інтерпретаційної діяльності є створення переконливого художнього образу музичного твору, виявлення та пояснення використаних у його виконанні певних художніх прийомів та засобів виразності.

Процес художньої інтерпретації вокального твору стає для студента-музиканта індивідуальною творчістю: від осягнення художнього задуму композитора, засвоєння логіки і закономірності інтонаційного розвитку, через

виявлення засобів виразності для розкриття конкретного музичного образу, відпрацювання потрібних вокальних навичок та прийомів виконання, до знаходження власного виконавського інтонаційного аспекту твору і підготовки до його оприлюднення у процесі публічного виступу.

Нами обґрунтовані педагогічні умови, які оптимізують процес формування у студентів здатності до художньої інтерпретації вокального твору. Запропоновано комплекс методів і прийомів, що сприяє результативності формування художньо-інтерпретаційної компетентності майбутнього педагога-музиканта у процесі його фахової підготовки.

Ключові слова: *художня інтерпретація, вокальне мистецтво, творчий розвиток, художньо-інтерпретаційна компетентність, майбутній педагог-музикант.*

Постановка проблеми. Одним із векторів сучасної музично-педагогічної науки і професійної освіти є розширення поля творчого розвитку студентів музичних навчальних закладів через введення психолого-педагогічного підходу до виконавської інтерпретації музичних творів. У практиці фахового становлення педагога-музиканта саме інтерпретаційна компетентність знаходить свій вияв у продуктивно-творчому характері його виконавської діяльності (інструментальної, вокальної, диригентської тощо).

Відомо, що вокальне мистецтво має потужний культуротворчий і людинотворчий потенціал і є одним із впливових засобів розвитку особистості. У зв'язку з цим зростають вимоги до вокальної підготовки студентів-музикантів, в процесі якої слід особливу увагу звертати не лише на формування вокально-технічних умінь і навичок (тезаурусу), вокальних здібностей (обдарованості), а й на важливу проблему розвитку їхньої індивідуальної виконавської майстерності.

З проблемою художньої інтерпретації та пошуком необхідних звукових образів пов'язані всі аспекти формування вокально-виконавської культури майбутнього педагога-музиканта. Зв'язок художніх задумів і виконавської

техніки у музичній педагогіці розглядається в єдиному культуротворчому процесі. Мистецтвознавча інформація про твір збагачує уявлення музиканта, робить змістовним його виконання, викликає зацікавленість щодо роботи над розкриття художнього образу музичного твору та прагнення знайти найбільш переконливі виконавські засоби музичної виразності у власній інтерпретації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасною музичною педагогікою накопичено багато наукових знань, які безпосередньо чи опосередковано стосуються питань розвитку художньо-творчого потенціалу студентів-музикантів (Е. Абдулін, Л. Арчажнікова, В. Бутенко, І. Гринчук, А. Козир, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, Т. Стратан-Артишкова, Г. Ципін, Г. Шевченко, О. Щолокова та ін.).

Суттєвим внеском в розвиток наукових розвідок щодо музично-виконавської підготовки фахівців, стали дослідження в галузі загальної та музичної психології (Л. Бочкарьов, Л. Виготський, П. Гальперін, А. Готсдінер, О. Костюк, В. Петрушин, В. Ражніков, Б. Теплов, та ін.), педагогіки вищої та середньої школи (А. Олексюк, В. Андрущенко, С. Архангельський, А. Богуш, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн, Ю. Руденко, О. Сухомлинська та ін.), музикознавства (Б. Асаф'єв, В. Бобровський, М. Бонфельд, Д. Кірнарська, В. Медушевський, Є. Назайкинський, Г. Овсянкіна, А. Сохор, М. Старчеус, Г. Ципін, та ін.), теорії музичного виконавства (Ф. Бузоні, М. Давидов, Г. Коган, К. Мартінсен, Г. Нейгауз, С. Фейнберг та ін.).

Питання інтерпретації музичних творів розкриваються в дослідженнях таких вітчизняних науковців, як Є. Бодіної, О. Бурської, О. Горбенко, Є. Гуренко, Г. Драговець, Н. Згурської, Н. Корихалової, Ю. Кочнева, В. Москаленко, С. Хвошнянської, та ін. Автори розглядають виконавський процес у діалектичній єдності таких компонентів: слухове уявлення інтерпретатора; звуковий прообраз; виконавське втілення.

Мета статті полягає в тому, щоб розкрити ключову роль художньої інтерпретації вокального твору у процесі творчого розвитку майбутнього педагога-музиканта.

Виклад основного матеріалу. Творче пізнання музичного твору виконавцем починається з естетичної оцінки його художньої цінності. Аналізуючи процес виникнення емоцій в контексті музичної діяльності, А. Сохор зазначає, що емоційне напруження у творчої особистості виявляється лише тоді, коли у свідомості виникає образ предмета і відбувається його оцінка з особистої точки зору [6, с. 23–24].

Музичний психолог Б. Теплов стверджує, що на емоційну реакцію людини, яка слухає музику, впливають психологічні витoki «художності» музичного твору. Досліджуючи питання художнього виховання, автор констатує, що саме «із почуття має починатися сприйняття мистецтва, проте результатом сприйняття художнього твору має бути усвідомлення його ідей» [7, с. 142]. Власні емоційні переживання виконавця в процесі інтерпретації музики стимулюють творче пізнання художнього образу музичного твору та пошук шляхів для його втілення.

Отже, невід'ємним складником інтерпретаційної компетентності музиканта є його творче мислення. Саме цей аспект розкривається в змісті терміну «інтерпретація», який трактується Б. Тепловим як «процес звукової реалізації нотного тексту..., який передбачає індивідуальний підхід до музики, активне до неї ставлення, наявність у виконавця власної творчої концепції втілення авторського задуму...» [7, с. 214]. В. Москаленко вважає інтерпретацію одним із видів творчої діяльності людини, цілісним, багатокomпонентним динамічним процесом, результатом якого є розуміння вже існуючого і створення нового, своєрідного, індивідуально-особистісного на основі суб'єктивної взаємодії тексту та особистості виконавця-інтерпретатора [4, с. 205].

Б. Асаф'єв, зазначає, що задля реалізації художнього задуму музичного твору виконавець має володіти, «мовою руки або голосу», широкою палітрою технічних прийомів, вміти підпорядковувати технічні навички творчим цілям, що дозволить виконавцю увійти в глибинні інтонаційні пласти інтерпретованого твору за допомогою пошуку адекватних засобів художньої виразності. А

єдність слухової і технічної сфер в діяльності інтерпретатора забезпечує адекватне втілення образно-сміслового змісту твору [1]. Означений принцип єдності художнього й технічного складає основу сучасної музичної педагогіки, стає індикатором сформованості інтерпретаційної компетентності у майбутніх педагогів-музикантів.

У своїх наукових розвідках І. Хатенцева визначає художньо-інтерпретаційні межі виконання, та наголошує на єдності продуктивної і репродуктивної складової виконавського процесу [8, с. 77]. На думку автора, репродуктивна діяльність спрямована на «відтворення» продукту композиторського задуму відповідно до традицій і закономірностей певного художнього стилю. Однак репродуктивний вектор не зводить виконавство до копіювання раніше створених явищ мистецтва, момент «відтворення» музичної композиції кожного разу здійснюється в інших історичних умовах та підпорядкований індивідуальним інтерпретаторським здібностям музиканта, який розкриває в ньому свої суб'єктивні сторони [8]. Репродуктивна функція активізується на стадії формування виконавського задуму (інтерпретації художнього образу твору), адже репетиційна робота інтерпретатора пов'язана, як правило, з численними повторами фрагментів музичного твору, які спрямовані на «відточування» виконавських прийомів та закріплення художнього результату. Своєрідною «презентацією» слід назвати акт публічного виконання твору, проте, це зовнішній вияв виконавської діяльності. Всі операції репетиційних пошуків музиканта матеріалізують його власну виконавську позицію, а кожний публічний виступ обов'язково містить нові елементи прочитання музичного твору.

Проаналізувавши наукові погляди дослідників на процес інтерпретації музичного твору виконавцем, констатуємо, що основними складовими творчого процесу інтерпретації є – оригінальне розкриття змісту твору через глибоке проникнення в образний світ композитора та уміння знайти міру індивідуального у виконанні. Усвідомлення особливостей композиторського

стилю дає можливість виконавцю виявляти власну творчу ініціативу у пошуку ефективних виконавських технологій реалізації художнього змісту музики.

Художня інтерпретація, зберігаючи образ, зміст і сутність, об'єктивну логіку форми, тобто «константність» музичного твору, за Є. Назайкинським, змінює його в деталях. Ці зміни, припустимі в межах звуковисотного, темпового, динамічного, тембрового слуху, які характеризують індивідуальний виконавський варіант, властивий артистичній особистості [5]. На думку І. Хатенцевої, аналогічні нотні знаки кожний виконавець буде трактувати по-різному [8] відповідно до його інтерпретаторської компетентності, індивідуальності, інтелекту, технічної підготовки, ступеня освіченості тощо. В свою чергу, слухач, який сприймає музичний твір, виступає повноправним суб'єктом інтерпретаційного процесу. Однак, відмінності між виконавською та слухачською інтерпретаціями полягають в тому, що остання категорія не є творцем нових художніх цінностей, проте має значний вплив на об'єктивізацію конкретного виконавського тлумачення, яке сприймається в індивідуалізованому варіанті художнього осмислення.

Аналіз численної виконавської практики демонструє наявність у структурі художньо-інтерпретаційної діяльності двох складових: осягнення художньо-змістової сутності музичного твору та подальше його художньо-звукове утілення. Діяльність осягнення спрямована на осмислення художньої інформації, закладеної у музичному творі; діяльність утілення спрямована у протилежному напрямі – на добір адекватних засобів передачі художнього образу твору через фізичні дії виконавця-інтерпретатора.

Отже, здатність до художньої інтерпретації є важливим компонентом професійної діяльності педагога-музиканта, адже компетентний педагог повинен грамотно прочитати, глибоко зрозуміти, відчувати та яскраво виконати музичний твір, що призначений для опанування учнем. У такому контексті художньо-інтерпретаційна діяльність виступає спочатку як пізнавально-теоретична, а потім як виконавська, що складається з декількох етапів, спрямованих на творчо-виконавський результат. Оскільки такий результат

може бути досягнутий різними способами (діями) або шляхами (методами), науковці наголошують на варіативності та багатоаспектності художньо-інтерпретаційної діяльності.

Успішне здійснення художньо-інтерпретаційної діяльності, на думку одного з авторів цієї статті, тісно пов'язане з функціонуванням механізму психологічної установки, як стану готовності до будь-якої діяльності, котра «<...> може бути спроектованою на область музичного мистецтва і стати підставою для прояснення низки актуальних проблем музичної психології» [9, с.70], в тому числі й художньої інтерпретації вокальних творів, як продуктивного виду музичної діяльності. Усвідомлення важливості поняття установки, задіяння механізму її функціонування в процесі художньої інтерпретації музичних творів в цілому і вокальних – зокрема, виявляються дуже суттєвими, оскільки тісно пов'язані з музичним сприйняттям, мисленням, процесом набуття професійних навичок і застосування їх в музичній діяльності. Музичний досвід, в результаті якого сформувалися ті чи інші установки, визначає передбачення в рамках музичного твору, що сприймається, певних типів ритму, фактури, напрямків руху мелодії, зміни ладотонального плану, стильових (історичних або індивідуально-композиторських) особливостей виконуваної музики.

Вокально-виконавська діяльність містить великі можливості для розкриття індивідуальних і творчих рис особистості майбутнього педагога-музиканта, тому що весь процес підготовки до виконання вокального твору стає для студента індивідуальною творчістю: від осягнення художнього задуму композитора, засвоєння логіки і закономірності інтонаційного розвитку, через виявлення засобів виразності, які відповідають конкретному музичному образу, відпрацювання потрібних вокальних навичок та прийомів виконання до знаходження власного виконавського інтонаційного аспекту твору, що відповідає композиторському задуму, і підготовки до його оприлюднення у процесі публічного виступу.

Стає очевидним, що в умовах сучасного музично-педагогічного процесу принцип єдності художньо-образного мислення та творчої діяльності студентів стає ключовим, в межах якого активізуються виконавський і інтерпретаторський складники діяльності педагога-музиканта. Отже, врахування емоційно-естетичних чинників досягнення музичного мистецтва й опора на них в навчально-виховному процесі є необхідною умовою впливу на формування творчої особистості виконавця, суттєвою формою збагачення його художньо-інтерпретаційних умінь.

У навчально-виховному процесі, спрямованому на формування у майбутнього педагога-музиканта здатності до художньої інтерпретації вокального твору, доцільно звернути особливу увагу на формування його творчих здібностей. Лише творчо розвиваючи студента, можна сформувати відповідні уміння, які дають йому можливість здійснювати художню інтерпретацію музичного твору на високому фаховому рівні. Тому навчання співу має стати основою для розвитку та формування творчих здібностей особистості, що концентрують її духовні сили, емоції, почуття, уяву, фантазію, інтелект тощо.

На заняттях з постановки голосу доцільно розвивати перш за все емоційну сферу студента, надавати йому можливість відчувати художній образ, пережити його в результаті сприйняття та аналізу музичного і поетичного тексту. Разом з тим важливо виховувати у майбутніх педагогів-музикантів асоціативне мислення й уяву, що є необхідною умовою задля формування уміння ідентифікувати себе з героєм вокального твору. В цьому зв'язку пошукові ситуації, навідні запитання допоможуть студенту знайти необхідні виконавські прийоми, проявити ініціативу щодо їх використання. Такі дії сприятимуть активізації художньо-образного мислення та творчої самостійності студента, основним змістом яких є оперування накопиченим запасом художніх образів. Тому, чим багатший запас образів, чим повніший їх зміст, тим більше можливостей для різних видозмін, варіантів, перетворень.

Аналіз теоретичних даних і особисті спостереження за студентами на заняттях у класі вокалу дали підставу констатувати ефективність формування у них здатності до художньої інтерпретації вокального твору при дотриманні певних педагогічних умов: впровадження інтегрованого підходу до усвідомлення студентами образів вокального мистецтва і образів дійсності; сприймання твору як синкретичної єдності тексту та музики, органічно пов'язаної з емоційним світом людини та зовнішніми подіями; послідовне збагачення художньо-образного досвіду студентів через опанування різножанрового та різностильового музично-поетичного матеріалу; застосування на вокальному занятті цілісної художньої драматургії; виконання різних варіантів інтерпретації конкретного вокального твору викладачем і студентом з наступним його аналізом.

Результативність формування художньо-інтерпретаційної компетентності студента-музиканта уможлиблюється використанням на заняттях з вокалу таких методичних прийомів:

- актуалізація асоціативних зв'язків між художньо-творчими і життєвими враженнями студента;
- створення ситуацій емоційно-естетичного осягнення художнього образу вокального твору засобами різних видів мистецтва;
- забезпечення усвідомлених підходів до символічного змісту того чи іншого вокального твору;
- спонукання студента до художньо-оцінювальної діяльності та вербального вияву вражень від музичного образу;
- активізація творчої уяви студента через музично-рольове входження до художнього образу та залучення до художньо-метафоричних порівнянь.

Підтримці творчого стану під час вокального виконання сприятиме використання у навчальному процесі методу мисленневого співу, який базується на внутрішньо-слухових уявленнях співака. Сутність даного методу полягає у внутрішній зосередженості, яка розвиває творчу уяву (необхідну для

виразності виконання) та зберігає голос від перевтоми при повторенні фрагментів твору у процесі його вивчення.

Видатний італійський педагог-вокаліст М. Гарсія вважав, що успішність опанування вокальною технікою залежить від того, наскільки чітко учень спроможний уявити собі те, що йому необхідно співати. Цілком зрозуміло, що також слід мисленнєво передбачати не лише вокально-технічні завдання задля вірної інтерпретації твору, а й уявляти собі художній образ, певну ситуацію, емоційний стан героя та швидко переходити від однієї емоції до іншої під час вокалізації.

У процесі формування творчо-інтерпретаційної компетентності студентів-музикантів ефективно використовувати на заняттях з постановки голосу метод прослуховування найкращих зразків виконання вокального твору видатними співаками з наступним обговоренням цих інтерпретацій, аналізом якості звучання, виявленням прийомів, які були використані співаками для передачі певного образного змісту твору. Таке методичне коментування дає можливість у результаті порівняльного аналізу існуючих інтерпретацій створити власну. Разом з тим, у процесі творчо-інтерпретаційного розвитку студентів доцільним є використання методу «створення ситуацій успіху».

Своєрідною підготовкою до майбутньої виконавсько-творчої діяльності педагога-музиканта вважається активна концертно-виконавська практика студентів. Система такої практики включає наступні форми діяльності: звітні концерти класу; академічні концерти, відкриті публічні іспити та заліки відповідно до навчальних планів; участь у загальних тематичних лекціях-концертах, святкових концертах освітнього закладу, конкурсах вокалістів різного рівня тощо. Майбутні педагоги-музиканти, виконуючи вокальні твори на концертних майданчиках, набувають досвіду психологічного загартування та сценічного спокою, оволодівають артистичними вміннями та творчо-виконавською надійністю. Студенти усвідомлюють, що всі ці компоненти майстерності вокаліста необхідні йому для головної мети – успішного, ефективного спілкування з музичним твором і слухачем, відчуття себе

посередником між ними. Адже від усвідомлення себе партнером у творчому ланцюгу, від уміння розуміти й адекватно інтерпретувати вокальний твір залежить глибина сприймання його слухачами, рівень впливу на їх емоційно-почуттєву сферу та на творче осмислення музики. Відомо, що «виконавське мистецтво відрізняється від будь-яких інших видів художньої діяльності, насамперед, тим, що пропонує не лише результат діяльності, але й сам процес творчості – співак є одночасно і творцем, і матеріалом, з якого створюється вокально-сценічний образ, і кінцевим результатом – предметом творчості» [2, с. 231].

Висновки з даного дослідження та подальші перспективи. Отже, процес художньої інтерпретації змісту вокальних творів педагогом-музикантом розкриває різні контекстні функції: пізнавальну, просвітницьку, прогностичну, евристичну, комунікативну тощо. Така багатофункціональність художнього процесу студента-музиканта в контексті інтерпретації вокального твору забезпечує розвиток професійних якостей, художнього досвіду, образного мислення, виконавської досконалості, які стають базовими ресурсами інтерпретаторської компетентності в його подальшій самостійній творчій реалізації. Важливість й значимість формування здатності до художньої інтерпретації вокальних творів у професійно-творчому становленні майбутнього педагога-музиканта передбачає подальшу розробку означеної проблеми у таких напрямках: дослідження шляхів і методів розвитку художньо-образного мислення студентів-музикантів у процесі вокальної підготовки; розкриття взаємодії викладача і студента у музично-педагогічному процесі; вивчення взаємозалежності педагогічного керування і самоорганізації виконавсько-інтерпретаційної діяльності студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асафьев Б. В. Музыкальная форма как процесс / Б. В. Асафьев. – Л.: Гос. муз. изд-во, 1971. – 379 с.

2. Гребенюк Н. До проблеми формування виконавської творчості у співаків // Науковий вісник Нац. муз. акад. Укр. ім. П.І. Чайковського: Серія: Музичне виконавство. Вип. 18. – К.: НМАУ, 2001. – С. 217-231.
3. Гунько Н. О. Формування вокально-виконавської надійності педагога-музиканта як складової його професійної культури / Н. О. Гунько // Актуальні питання культурології [Альманах / головн. ред. Віткалов В. Г.] . – Вип.13. – Рівне: 2013. – С. 173-177.
4. Москаленко В. Лекции по музыкальной интерпретации. Учебное пособие. / В. Москаленко. – Киев, 2013. – 271 с.
5. Назайкинский Е. О психологи музыкального восприятия / Е. Назайкинский. – М.: Музыка, 1972. –282 с.
6. Сохор А. Н. Эстетическая природа жанра в музыке / А. Н. Сохор. – М.: Музыка, 1968. – 103 с.
7. Теплов Б. М. К. Н. Игумнов О творческом пути и исполнительском искусстве пианиста: из бесед с психологами // Психология и психофизиология индивидуальных различий / Б. М. Теплов. – М.: Воронеж, 2004. – С. 132 – 214.
8. Хатенцева И. Формирование художественно-образного мышления как основа интерпретации музыкального произведения у студентов в классе фортепиано : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / И. Хатенцева. – М., 2009. – 186 с.
9. Чехунина А. Установка как проблема музыкальной психологи / А. Чехунина // Проблеми сучасності: культура, мистецтво педагогіка:[Зб. наук. праць/ наук. ред.Алленов М. М. та ін.] . – Вип. 9. – Луганськ: 2008. – С.68-78.